

TEMİZTÜRK, Halil, "Orta Çağ'da Kilise ve Hıristiyan Mistikler Arasındaki Ortodoksi ve Heresi Tartışmasının Temel Nedenleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, VI/1, Haziran 2022, s. 73-83.

Makale Türü: Din Bilimi Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.1076258>

Geliş Tarihi / Received: 20 Şubat/February 2022
Online Yayın: 26 Haziran 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 09 Mayıs/May 2022
Published Online: 26 June 2022

Orta Çağ'da Kilise ve Hıristiyan Mistikler Arasındaki Ortodoksi ve Heresi Tartışmasının Temel Nedenleri

Halil TEMİZTÜRK^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, TEKİRDAĞ.

* haliltemizturk@gmail.com

+ORCID: [0000-0002-4564-5561](https://orcid.org/0000-0002-4564-5561)

Öz– Pavlus'un misyon seyahatleri ile farklı coğrafyalara yayılan Hıristiyanlık, erken dönemde Roma Devleti, Yahudiler ve diğer paganlar tarafından çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Gizli bir halk hareketi olarak devam eden bu dönemin ardından 381 yılında Roma Devleti'nin Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesiyle kilise kurumu güçlenmiştir. Kilise bundan sonra muhalif olarak gördüğü gruplara karşı baskı uygulamış ve kilise otoritesine engel olduğu düşünülen veya farklı din anlayışlarını benimseyen bu gruplar heretik sayılmıştır. Bu baskı Gnostiklerden Valdensiyenlere, Bogomillerden, Katharlara ve nihayetinde reform yanlısı Protestanlara yönelik olmuştur. Farklı zümreleri kapsayan bu heretik suçlamasından etkilenen bir diğer dinî grup da Hıristiyan mistiklerdir. Bu çalışmada Katolik Kilisesi'nin egemenlik mücadelesi içerisine girdiği Hıristiyan mistikleri hangi açılardan heretik gördüğü araştırılmıştır. Ortodoksi ve heresi arasındaki sınırların ele alındığı bu çalışmada, mistiklerin durumuna dair örnekler seçilmiş ve tarihsel bir değerlendirme yapılmıştır. Kilise ve Hıristiyan mistikler arasındaki mücadeleye dair bu tarihsel değerlendirme için daha fazla örneklem içermesi bakımından 12. ve 15. yüzyıl arasındaki dönem seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler– Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Kilise, Mistisizm, Orta Çağ.

The Main Reasons of the Orthodoxy and Heresy Controversy Between Church and Christian Mystics in the Middle Ages

Abstract– Christianity spread to different geographies with the mission travels of Paul and was subjected to pressure by the Roman State, the Jews and other pagans in the early period. Christianity was seen as a secret public movement in this period, then the Roman State accepted Christianity as the official religion in 381 and thus the Church became stronger institutionally. The Church pressured the opponents and regarded them as heretics because they undermined the church authority and adopted different religious understandings. This pressure was directed against the Gnostics, the Waldensians, the Bogomils, the Cathars, and finally the reformist Protestants. Another religious group, affected by the hunting of heretics, is the Christian mystics. In this study, it is revealed in what ways Christian mystics are seen as heretical by the church and conflicts between the Catholic Church and mystics. In this historical research on the struggle between the Church and the Christian mystics has been chosen the period between the 12th and 15th centuries because it has more samples.

Keywords – History of Religions, Christianity, Church, Mysticism, Middle Age.

Giriş

İnsanoğlunun anlam dünyasında önemli yeri olan dinler, kendilerine özgü doktrinleri, ahlaki-hukuksal normları ve buldukları bölgelerin kültürleriyle harmanlanan gelenekleriyle toplumsal hayata tesir etmişlerdir. Dinî geleneklerin kültürel, coğrafi ve toplumsal kodları çeşitlendikçe dinin yorum biçimleri de farklılaşmakta, böylece aynı din içerisinde farklı düşünce ve eylem çeşitlikleri meydana gelmektedir. Kutsal metinlerin farklı yorumları, tarihsel-sosyolojik arka plan ve akıl sahibi bir varlık olan insanın dinî düşünceler hususunda geniş bir yorum alanına sahip olması gibi nedenlerle bu çeşitliliğin yaşandığı söylenebilir.¹ Bu bakımdan tarih boyunca aynı dinin üyeleri arasında çeşitli itikadî yorumları benimseyip, ibadet ve pratiklerde birbirinden farklılaşan mezhep, cemaat ve geleneklere mensup insanlar var olagelmıştır. Ancak tarihsel süreçte dinî geleneklerin aslı temsilcileri olduklarını iddia eden, genellikle çoğunluğu elinde bulunduran, siyasî, ekonomik ve ilmi güce sahip olan zümreler, farklı din anlayışlarına karşı fikirselle ve eylemsel olarak mücadele etmişlerdir. *Ortodoksi* olarak adlandırılan ve kurumsal dinlerin merkezinde yer alan bu gruplar, otantik/kurumsal dinsel yaşamı tehdit ettiklerini düşündükleri hareketlere karşı kimi zaman şiddet içeren tepkilerde bulunmuşlardır. Tarihsel süreçte ortodoks zümrenin *merkez*, heretik zümrenin ise *öteki* olarak kabul edilmesi, ortodoks ve heretik çizgisinin bakılan yerle, görülen yer arasında değiştiğini göstermektedir. Nihayetinde merkez taraf, *öteki*ni *kafir*, *heretik* veya *sapkın* gibi isimlerle anarak dinin esas merkezinden uzaklaştırmak istemiştir. Böylece ortodoksi ile muhalif kesimi temsil eden heretik hareketler, esas görevi barış huzur ve adalet olan dinlerin birer çatışma unsuruna dönüşmesine önayak olmuşlardır.

Ortodoksi ve heretik çatışmasının bir örneği de dinlerin ruhani boyutlarını temsil eden mistik geleneklerle, o dinlerin kurumsal temsilcileri arasında yaşanmıştır. Yani mistisizm, tarihî süreçte bir yandan dinin en yalın hâli, Tanrı hakkında doğrudan bir farkındalık sağlayan veya hayatın bizâtihi kendisi olarak anılırken, diğer yandan heretik bir düşünce olarak kabul görmüştür.² Gershom Scholem bütün mistik geleneklerin çatışmacı ve aynı zamanda tamamlayıcı iki yönü olduğuna, bunlardan birinin kurumsal dinî geleneklerle uyumlu, diğerinin ise devrimci bir yapıya sahip olduğunu ifade ederek, mistik geleneklerin bu iki yönlü potansiyeline işaret etmiştir.³ Ortodoks Yahudilik ile Kâbala geleneği, Sünnî İslam ile sufilik, Roma Katolik Kilisesi ile mistik Hıristiyanlığın çatışmaları bu duruma örnektir.

Elinizdeki çalışma ortodoksi ile heretiklik arasındaki çıkar çatışmasının mistik geleneklerde nasıl tezahür ettiğine bir örnek teşkil etmesi için Hıristiyan mistisizmi ile Kilise⁴ arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Çalışmada Hıristiyan mistisizminin hangi argümanlarla test edildiği ve Hıristiyan mistikleri için ortodoksi çizgisinin nasıl

belirlendiği tartışılmaktadır. Makalede öncelikle kavramsal analiz yapılmış, ardından Orta Çağ'da heretik sayılan Hıristiyan mistikler çerçevesinde Kilise'nin Hıristiyan mistikleri hangi gerekçelerle heretik kabul ettiğine ilişkin dinî ve sosyolojik argümanlar ele alınmıştır.

Her ne kadar ülkemizde Hıristiyan mistisizmine dair bazı araştırmalarla, ortodoksi, heretiklik ve Kilise siyasetini kapsayan çalışmalar bulunsa da Hıristiyan mistikler ve Kilise arasındaki ortodoksi mücadelesine ilişkin spesifik bir akademik yayın bulunmamaktadır.⁵ Dolayısıyla makalenin bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Kilise, otorite, mistisizm, cinsiyet paradigması gibi çok yönlü konuları barındıran bu makalede incelenen dönem ve konular da sınırlandırılmıştır. Makalede Kilise kavramıyla Roma Katolik Kilisesinin heretiklerle mücadelesi esas alınmış, mistikler dışındaki heretikler kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca Hıristiyan mistisizminin tamamı çalışmanın hacmini aşacağından, Hıristiyan mistisizminin en parlak dönemi olarak kabul edilen ve Hıristiyan mistikleri ile Katolik Kilisesinin din anlayışı arasındaki çatışmaya dair daha fazla örnek bulunan 11. ve 15. yüzyıl arası dönem incelenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve: Mistisizm, Ortodoksi, Heresi ve Heretik Nedir?

Hıristiyan mistisizmi ve heretiklik arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için öncelikle mistisizm, ortodoksi ve heretik gibi kavramları ele almak gerekmektedir. Bu kavramlardan mistisizm, Greçe *gözleri ve dudakları kapatmak* anlamında kullanılan *Mwo* (muo) kelimesine dayanmaktadır.⁶ Grek geleneği ve Sır dinlerinde bu kelime, kutsal olana ulaşmayı hak etmiş seçilmiş kişilere, ritüellerdeki sırların açık olduğu, ama onun dışındakilere bu sırlarının gizlendiği manasında kabul görmüştür. Mistisizm, Platonizm ve Grek felsefesinin tesiriyle Hıristiyanlığa geçmiş, özellikle Origenes (MS 253/254) ve Pseudo Dionysius'un (Sahte Dionysius/5 yy.) katkılarıyla Hıristiyan geleneğiyle kaynaşmıştır.⁷ Mistisizm, dinî hayatın ruhani/bâtini boyutunu temsil etmekle geçmişten günümüze toplumsal hayata tesir etmektedir. Ancak mistikler, eserlerinde radikal fikirleri savunur, hassas dinî otorite dengelerine temas ederlerse o takdirde mevcut otoriteye itaat etme ile baskı görme arasında bir seçimle karşı karşıya gelmişlerdir.⁸ İşte bu dengeyi belirleyen ortodoksi ve heretiklik arasındaki ince çizgidir. Dolayısıyla kurumsal dinî otoritenin çizdiği ortodoksi ve heretik sınırı, mistiklerin hangi tarafta yer aldığını ifade etmektedir.

Ortodoksi, Yunanca *orthós*/orthos (doğru) ve *dóξα*/doksa (görüş, fikir) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır.⁹ Kelimenin ilk anlamından hareketle *doğru fikir* veya *hak yol* olarak dilimize çevrilmesi mümkün bir kavramdır. Terim olarak asıl doğru öğretinin

¹ Dinlerde yaşanan ayrılık ve çatışma nedenleri hakkında geniş bilgi için bk. Şinasi Gündüz, "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 2012, s. 1-19; John B. Henderson, *The Construction of Orthodoxy and Heresy: Neo-Confucian, Islamic, Jewish, and Early Christian Patterns*, State University of New York Press, New York, 1998. Hıristiyanlık tarihinde yaşanan ortodoksi-heresi mücadelesi için bk. Walter Bauer, *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, (Ed. Robert A. Kraft - Gerhard Krodel), Sigler Press, Mifflintown, 1996; William Greenough Thayer Shedd, *Orthodoxy and Heterodoxy: A Miscellany*, Charles Scribner, New York, 1893; Malcolm Lambert, *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation*, Forgotten Books, Malden, MA, Oxford, UK, 2002.

² Halil Temiztürk, *Hıristiyan Mistisizmine Giriş*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2021, s. 11.

³ Gershom Scholem, "Mysticism and Society", *Diogenes*, 58, 1967, s. 15.

⁴ Çalışmada kilise kelimesinin yazılışında kavram kargaşasına girmemek için büyük harfle belirtilen *Kilise* ile Roma Katolik Kilisesi, küçük harfle yazılan kilise ise kilise kurumunun geleneksel yapısını ve hiyerarşisi kast edilmektedir.

⁵ Hıristiyan mistisizmi ile ilgili Cengiz Batuk'un çalışması her ne kadar verimli bir bilgiler sunsa da Hıristiyan mistikler ve kurumsal Kilise arasındaki

tartışmalara değinmemiştir. bk. Cengiz Batuk, *Assisili Francis ve Hıristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012. Diğer taraftan Şinasi Gündüz'ün *Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası* adlı makalesi genel bir çerçevede ortodoksi ve heresi arasındaki mücadelede etkin olan sebepleri irdelemektedir. Gündüz'ün "*Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık*" adlı kitabında ise Hıristiyan tarihinde heretiklere yapılan muameleler ele alınırken, Hıristiyan mistikler ve Kilise arasındaki çekişmelere pek değinilmemiştir. İki eser için bk. Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık*, Etüt Yayınları, Samsun, 2002.; Gündüz, "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 2012, s. 1-19.

⁶ Dan Cohn-Sherbok - Lavinia Cohn-Sherbok, *Jewish & Christian Mysticism: An Introduction*, Continuum Publishing Company, New York, 1994, s. 2.

⁷ Temiztürk, *Hıristiyan Mistisizmine Giriş*, s. 17.

⁸ Patrick Hornbeck, "Heresy", *The Wiley-Blackwell Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Julia A. Lamm), Wiley-Blackwell, West Sussex, 2013, s. 90.

⁹ Greville Ewing, *A Greek and English Lexicon: Originally a Scripture Lexicon; and Now Adapted to the Greek Classics; with a Greek Grammar Prefixed*, J. Duncan, 1827, s. 353, 642; Barclay M. Newman, *Greek-English Dictionary of the New Testament, Revised Edition*, German Bible Society, Stuttgart, 2010, s. 129, 341.

temsilcisi olduğunu savunan dinî inançlardır. Ortodoksi olarak kendini tanımlayan zümreler, toplumsal olarak çoğunluğun inancını temsil ettiklerini ve tarihsel-geleneksel din anlayışını savunduklarını belirtmektedirler. Hıristiyanların erken dönemlerde diğer inançlardan kendilerini ayırmak için kullanılan *ortodoksi* kelimesi daha sonraki süreçte Katolik Kilisesinin ayrılan ve merkezi İstanbul olan Fener Rum Patrikliği bünyesindeki *Ortodoks Hıristiyanları* ifade etmek için kullanılmıştır.

Heresi kavramı ise *ayırma*, *yönelme* ve *seçme* anlamına gelen Yunanca *αἵρεσις/aireis* kelimesine dayanmaktadır.¹⁰ İngilizcede *heresy* kelimesinden dilimize geçen kavram, kelime manasıyla merkez kabul edilen dinî anlayıştan başka bir yere yönelme anlamına gelmektedir. Kelimenin kökenindeki *seçme* anlamını muhafaza edecek şekilde herkesin kabul ettiği dışında bir inancı yönelme olarak kabul görmüştür.¹¹ Heresi, ortodoksi olarak kendini tanımlayan dinî otorite tarafından tehlikeli ve yanlış kabul edilen inançlar için kullanılmaktadır.¹² Ortodoksi ve heresi olmanın belirleyici nedenlerinden birisi olan çoğunluk olma halinin değişken olması sebebiyle ortodoksi ve heresinin döngüsel bir harekete sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yani sosyo-politik zeminin değişmesi, ortodoksi veya heretik zümreleri himaye edenlerin iktidardan düşmeleri veya ilmi otoritenin yer değişmesi gibi nedenlerle çoğunluk ve azınlık olan dinî grupların tarihsel süreçte iktidar veya muhalefet olma durumları değişmektedir. Hıristiyanlık tarihinde Kilise ile Arius hareketi arasındaki ilişkiler ile İslam tarihinde Sünni siyasi erk ve ulema ile sufiler arasındaki münasebetlerin değişken olması bu duruma örnektir.¹³ *Heretik* ise (*αἱρετικός/airetikos*) ayırma ve seçme işini tercih eden yani, heresi olarak görülen inancı kabul eden kişiye verilen addır.¹⁴ Hıristiyanlığın erken dönemlerinde farklı inançlar için daha çok *kafir*, *inançsız* ve *pağan* gibi kelimeler yaygın ilen Orta Çağ'da ayrılıkçı grupların artmasıyla genel bir isim olarak heresi kavramı yaygınlaşmıştır.

Dinler tarihi çalışmalarında farklı dinler için kullanılsa da ortodoksi ve heresi kelimelerin daha çok Hıristiyanlıkla özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle Kilise kurumunun Roma

İmparatorluğunun hiyerarşik düzeni almasından sonra elde ettiği dünyevi gücün etkisiyle heretik kabul edilen kişi ve hareketler belirgin hale gelmiştir. Bu bakımdan Katolik Kilisesi merkeze alındığında Hıristiyanlık Gnostisizm'den, Valdensiyenlere¹⁵, Katharlardan¹⁶ Protestan Reformculara kadar farklı heretiklere sahip olmuştur.¹⁷ Dördüncü yüzyıla kadar heretikler genellikle sürgün, kilise görevinden alınma ve sessiz olmakla cezalandırılırken, Augustinus'un (ö. 430), Donatistler karşısında idarenin güç kullanmasının haklı olduğu yönündeki söylemleriyle hapis ve öldürme cezaları yaygınlaşmıştır. Daha sonraki süreçte heretikler soruşturulup engizisyonda cezalandırılmış ve heretik sayılan gruplara karşı Haçlı Seferleri düzenlenmiştir.¹⁸

2. Mistiklerin Ortodoksi-Heresi Sınırmı Etkileyen Sebepler

2.1. Kilise Otoritesini Sorgulama

Farklı dinlerde karşılaşılan teolojik tartışmaların ve mezhepsel ayrılıkların nedeni ilk bakışta dinî temelli gibi görünse de bu tartışmalarda siyasi ve dinî otorite sahiplerinin yürüttüğü politikalar ve sosyo-ekonomik nedenler belirleyici olmaktadır. Roma tarafından resmi din olarak kabul edilmesinden önce Hıristiyanlık zaten bir var olma mücadelesi içinde olduğu için erken dönemde otorite bölünmesi veya çatışması gün yüzüne çıkmamıştır. Ancak Hıristiyanlığın devlet erkini elde etmesiyle Kilise gücünü artırmış ve dinin tek elden yönetilmesi adına farklı muhalif gruplara karşı sıkı önlemler alınmıştır. Bu duruma dikkat çeken Şinasi Gündüz, Hıristiyanlık tarihindeki ortodoks-heterodoks kavgasının arkasındaki asıl belirleyici etkenin dinsel olmaktan ziyade sosyal ve siyasal olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁹ Ona göre Roma İmparatorluğunun siyasal desteğini arkasına alan Kilise, kendisi dışındaki din yorumlarını, kendi varlığına ve imparatorluk üzerinde kurmuş olduğu etkiye bir tehdit olarak değerlendirmiş ve dolayısıyla bunları yok etmeye yönelik hiçbir fırsatı kaçırmamıştır.²⁰

Kilisenin erken dönemde otorite konusunda henüz bir tehlike olarak görmediği mistik hareketler ve asketikler zamanla taraftar toplamaya

¹⁰ Newman, *Greek-English Dictionary of the New Testament, Revised Edition*, 14.

¹¹ Robert S. Ellwood - Gregory D. Alles, *The Encyclopedia of World Religions*, Facts on File, New York, 2006, s. 197.

¹² Heresi olarak görülen ayrılıkların bir sistem haline gelmiş ve artık din veya mezhep gibi kurumsallaşmış hale gelmesine *heteredoksi* denilmektedir. Heteredoksi, *εἵρεσις/heteros* (diğer, başka, öteki) ve *δόξα/doksa* (görüş, fikir) kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve *öteki inançlar* olarak dilimize çevrilmektedir. Bu anlamda heterodoksi, çoğunluğun veya siyasi gücün doğru ve kabul edilebilir saydığı resmi öğretinin dışında kalan her türlü akımın mezhep, cemaat veya bir gelenek gibi toplumsal bir hareket oluşturmasıdır. Bk. Gündüz, "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma", s. 10; Örneğin, çoğunluğa karşı azınlığı ve resmi din anlayışına karşı muhalefeti temsil eden akımlar *heterodoks mezhepler* olarak değerlendirilmişlerdir. Heterodoksi, heresi ve heretik kavramlarına göre daha modern bir kullanım olup yakın dönemlerde Hıristiyanlık dışı dinler içerisindeki muhalif mezhep ve topluluklar için kullanılmaktadır. Kadir Albayrak, "İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları", Uluslararası İznik Sempozyumu, İznik Belediyesi, İznik, 2005, s. 104, 105.

¹³ Arius ve Kilise arasındaki ilişkiler için bk. John Henry Newman, *The Arians of the Fourth Century*, CreateSpace Independent Publishing Platform, Carolina, 2017; Bilal Baş, "Monoteist bir Hıristiyanlık yorumu: Aryüsçülük Mezhebi", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2000, s. 167-200. Sufi-siyaset ilişkileri hakkında bk. Necmeddin-i Daye, *Sufi Diliyle Siyaset*, çev. Kasım b. Mahmud Karahisarlı, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010; Özkan Öztürk, *Siyaset ve Tasavvuf: Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015. Yakın dönemde Sufi-siyaset ilişkileri hakkında farklı konuları ihtiva eden bir uluslararası sempozyum düzenlenmiştir. bk. Salih Çift - Takyettin Karakaya (ed.), *Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2020.

¹⁴ Nils Grübel, "Heresy", *The Brill Dictionary of Religion*, Brill, Leiden&Boston, 2006, s. 1/345.

¹⁵ Kaynaklarda Waldensler veya Valdoculuk olarak da geçen Valdensiyenler, 12. yüzyılda yaşamış olan Lyonlu Petrus Valdo'nun kurucusu olduğu bilinen asketik temelli bir gruptur. O dönemde İtalya, İspanya ve Almanya gibi bölgelerde ortaya çıkan Valdensiyenler, İsa Mesih'in öğretileri için yegane kaynağın Kutsal Kitap olduğuna inanan ve Kilise öğretilerine karşı çıkan ve bu bakımdan Luther'in öncülleri olarak kabul edilen bir dinî topluluktur. Kilise'nin öğretilerinin havarilerin sade yaşamlarıyla uyumadığını söyleyen Valdensiyenler, tarihsel süreçte Kilise'nin baskılarına maruz kalmış ve topluluğun birçok üyesi öldürülmüştür. Daha fazla bilgi için bk. Joseph Visconti, *The Waldensian Way to God*, Xulon Press, Maitland, 2003; Peter Biller, *The Waldenses, 1170-1530: Between a Religious Order and a Church*, Ashgate/Variation, Aldershot, 2001.

¹⁶ 12. yüzyılda Fransa, İtalya ve güney Avrupa'da ortaya çıkan, bekarlığı esas alan ve Kilise'nin öğretilerini eleştirmekle bilinen düalist ve gnostik kökenli bir dinî topluluktur. Ayrıntılı bilgi için bk. Sean Martin, *The Cathars*, Pocket Essentials, Harpenden, 2005; Halim Işık, "Katharlar: Balkan Kökenli, Avrupa Ortaçağında Katoliklerce Yakılarak Öldürülen Heretik Hıristiyan Dinî Hareket Üzerine Bir İnceleme", *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2019), 279-321.; Feyza Uzunoğlu, *Ortaçağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak "Katharlar"*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

¹⁷ Erken dönem Hıristiyanlıkta heretik problemi için bk. M. J. Edwards, *Catholicity and Heresy in the Early Church*, Ashgate, Farnham, 2009; Randy Colver, *Heroes and Heretics in the Early Church*, Colver Publishing, Fairburne, 2009; Paul A. Hartog, *Orthodoxy and Heresy in Early Christian Contexts: Reconsidering the Bauer Thesis*, Wipf and Stock Publishers, 2015; Gerd Lüdemann, *Heretics: The Other Side of Early Christianity*, Louisville, Westminster John Knox Press, 1996.

¹⁸ Frank Flinn, *Encyclopedia of Catholicism*, Facts On File, New York, 2007, s. 346.

¹⁹ Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık*, s. 40.

²⁰ Gündüz, "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma", s. 17.

başlamıştır. Mısır, Filistin ve Suriye gibi bölgelerde ortaya çıkan karizmatik liderler ve Aziz Antony, Çöl Babaları ve sütcücu azizler gibi asketik yaşam süren münevzeler hem seküler hem de dinî zümreden takipçiler kazanmışlardır.²¹ Özellikle Orta Çağ'da manastır kurumunun güçlenmesiyle beraber mistiklerin etkisi daha da artmıştır. Bu dönemde halkın zor şartlarda yaşamasına rağmen kilise kurumunun zenginleşmesi ve Haçlı Seferlerinin istenen başarıya ulaşmaması sonucu eskatolojik beklentiler ve tedirginlikler artmış, bu durum alternatif din modeli olarak görülen mistiklerin hayatlarını örnek alma idealini kuvvetlendirmiştir. Mistiklere yönelik bu rağbetin artması zamanla Kilise'ye karşı alternatif oluşturma olarak algılanmış, ayrıca onların Katharlar ve Valdensiyenler gibi heretik gruplara benzer bir kilise karşıtı duruş sergilemesi mistikler için tehlike oluşturmuştur.²² Beghardlar ve Beguinelerin²³, Sistersiyen, Benedikten ve Fransisken gibi tanınmış manastır kurallarına tâbi olmadan bağımsız bir hayat yaşamaları da Kilise'nin otoritesini sorgulamak olarak kabul görmüştür. Dolayısıyla kilise otoritesinin, insanları etkileme gücüne sahip mistikleri, konsiller ve kilise kurallarıyla sınırladığını, eserlerini incelediğini ve sıkı bir şekilde denetlediğini söylemek mümkündür.

Bernard McGinn, mistikler ve dinî otorite arasındaki sorunun bizatihi mistiklerin kendilerinin değil, onların otorite tarafından algılanma biçimleri olduğunu ifade ederek otorite ve mistikler arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Dolayısıyla Kilisenin iktidarı elinde bulundurma ve paylaşmama isteği alternatif bir dinî yaşam modeli oluşturdukları düşünülen mistikleri şüpheli konumuna sokmuştur. Bu bakımdan Marguerite Porete²⁴ (1250-1310) ve Meister Eckhart'a²⁵ (1260-1328) yönelik heretik suçlamasının teolojik olduğu kadar Kilise öğretilerine ısrarla karşı gelmekten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Porete'nin eserinde mantık ve akılla yönetilen ve derece olarak düşük bir Kutsal Kilise'den bahsetmesi ve bunun karşısında İlahi Aşk adını verdiği ve mistikler tarafından yönetilen Kutsal Kilise arasında farklar olduğunu dile getirmesi, Kilise'ye muhalif olduğuna delil gösterilmiştir. Ayrıca mahkeme soruşturmalarında sürekli sessizliği tercih etmesi de kilise otoritesine bir başkaldırı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bütün Beguine üyelerinin değil de sadece Porete'nin heretiklikle suçlanması meselenin dinî temelli değil otorite kaynaklı olduğunu göstermektedir. Çünkü Porete'nin, düşüncelerinde ısrarcı olması ve kendisine yöneltilen soruları yanıtızsız bırakması bir başkaldırı olarak algılanmıştır. Nitekim kilise öğretilerine Porete kadar muhalif düşüncelere sahip diğer Beguinelere'e saygı bile duyulmuştur. Bu duruma dikkat çeken Amy Hollywood, bir Beguine üyesi olan Magdeburglu Mechthild'in (1207-1282) mistik bir kadın olarak

Tanrıyla doğrudan vahiy aldığı iddia eden *Das fließende Licht der Gottheit* (*The Flowing Light of the Godhead*) adlı eserine rağmen heretiklikle suçlanmadığını, çünkü onun kilise hiyerarşisine yönelik bir eleştirisi veya şüpheli yaklaşımı bulunmadığını, esas problemin otoritenin test edilmesi olduğunu ifade etmiştir.²⁶

2.2. Mistiklerin Kitab-ı Mukaddes Yorumu ve Vizyonları

Kutsal kitabın geleneksel okumalarından biri literal (lafzi) okuma, diğeri de İskenderiyeli Philo (ö. MS 50) ve Origenes'in katkılarıyla yaygınlaşan alegorik okuma yöntemidir. Üçüncü bir yorum olan mistik okuma yöntemi ise, Orta Çağ'da Hıristiyan mistiklerin, Platonizm ve Grek felsefesiyle beraber Kitab-ı Mukaddes metinlerini mistik bir şekilde yorumlamalarıyla ortaya çıkmış ve durum yeni tartışmalar meydana getirmiştir. Örneğin mistik kadınların kendilerini gelin, Hz. İsa'yı ise bir damat olarak yorumlamaları, sakramentlerin mistik yorumları, ruhun aşamalar kaydederek Tanrıyla bir olması ve bu bireyin artık geleneksel ibadetlerden muaf olduğu yönündeki söylemler Kilise'nin eleştirilerine neden olmuştur. Bu okuma tarzı, kilise kurumunu iki açıdan rahatsız etmiştir. Birincisi Kitab-ı Mukaddes'i yorumlamak yıllar süren eğitim ve donanımla mümkün görülürken kişisel tecrübelerle dayanan mistik yorumların geçerliliği tartışma konusu olmuştur. İkincisi mistik dilin erotik ifadeler içermesinin Hıristiyan değerlerine uymadığı eleştirisidir. Gelin mistisizmi (bridal mysticism) veya aşk mistisizmi (love mysticism) adı verilen okuma yöntemi özellikle Eski Ahit'in Ezgilerin Ezgisi bölümünde geçen gelin ve damat arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve rahibelerin Hz. İsa ile manevi evliliğine işaret etmektedir. Clairvauxlu Bernard (1090-1153) ve Beguine mistikleri tarafından benimsenen okuma yöntemiyle Tanrı ve insan arasındaki sevgi ve Hz. İsa ile rahibeler arasındaki manevi aşk, cinsel içerikli temalarla tasvir edilmiştir.²⁷ Ancak Bernard'ın, Haçlı Seferlerine destek vermesi ve Kilise içerisinde önemli bir konumda olması nedeniyle eserlerindeki ifadeler Beguinelere kadar tepki çekmemiştir. Diğer taraftan bir Beguine olan Antwerp'li Hadewijch (1200-1248) *Visionenboek* (Book of Visions) adlı eserinin yedinci vizyonunda Tanrı ile ruhun iletişimini çok tartışmalı bir üslupla ele almıştır. Hadewijch şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sevgilimi eksiksiz bir şekilde tamamlamay, itirafta bulunmayı ve tadını sonuna kadar çıkartmayı, güçlü ve mükemmel olmayı, böylece onu mükemmel bir şekilde tatmin etmeyi istedim. Bu amaçla Tanrılığıyla içimde tek bir ruhta tatmin olmayı ve hiçbir sınır olmadan onun her şeyim olmasını istiyorum.”²⁸

²¹ Mary Frohlich, “Authority”, *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood - Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 309.

²² Frohlich, “Authority”, s. 310.

²³ 12. yüzyılda Aşağı Ülkeler olarak bilinen ve bugün Hollanda, Belçika ve Lüksemburg gibi ülkeleri kapsayan bölgede ortaya çıkan Beghardlar ve Beguinelere herhangi bir manastır kuralına tabi olmayan ve ömür boyu manastırda kalma yeminine bağlı olmadan bağımsız mistiklerdir. Bk. Walter Simons, *Cities of Ladies: Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2010, s. 35.

²⁴ Marguerite Porete ise günümüzde Belçika sınırlarında kalan Hainat'ta dünyaya gelmiştir. Porete, Beguinelere grubuna dâhil olması, savunduğu fikirler nedeniyle soruşturma geçirmesi ve kazıkta yakılarak öldürülmesiyle tanınmaktadır. En bilinen eseri Eski Fransızca olarak yazılan *Le Mirouer Des Simples Ames Anienties Et Qui Seulement Demeurent En Vouloir Et Désir D'amour* ya da daha bilinen ismiyle *The Mirror of Simple Souls*/Basit Ruhların Aynası olarak bilinmektedir. Porete'nin ölümünden sonra eser farklı edisyonlarla basılmıştır. Tarihsel süreç ve eserle ilgili bilgi için bk. Marguerite Porete, *The Mirror of Simple Souls*, çev. Robert E. Lerner, Paulist Press, New York, 1993.

²⁵ Meister Eckhart, 1260 yılında Almanya'nın Thuringia bölgesinde dünyaya gelmiş, bir müddet Dominikenlere katılmış ve ardından Paris ve Köln gibi üniversitelerde teoloji dersi vermiştir. Hem eserleri hem de vaazları nedeniyle

kilise otoritesiyle ters düşmüştür. Eckhart, kendisinin samimi bir inanan olduğunu ve hata ile suçlanabileceğini ancak heretiklikle suçlanmayacağını, çünkü hatanın zekâ belirtisi iken heretikliğin bir irade etrafında Hıristiyan inançlarını bozmak anlamına geldiğini söylemiş ancak yine de suçlamalardan kurtulamamıştır. Bk. Joel F. Harrington, *Dangerous Mystic: Meister Eckhart's Path to the God Within*, Penguin, New York, 2018, 278. Eckhart, kilise soruşturmasına uğramış ve 1329 yılında papalık tarafından eserlerinin bir kısmı yasaklılar listesine alınmış ve soruşturması devam ederken ölmüştür. Bk. Hayley Pangle, “Christian Mysticism as a Threat to Papal Traditions”, *Grand Valley Journal of History*, 2012, s. 2. Diğer taraftan Kilise tarafından kınanmasında onun Özgür Ruh hareketine benzer şekilde ruhun yaratılmamış olduğunu ve Tanrıyla aynı doğaya sahip olduğunu savunmasının etkisi vardır şeklinde teoriler de bulunmaktadır. Edward Howells, “Early Modern Reformations”, *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood - Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 120.

²⁶ Amy M. Hollywood, *The Soul as Virgin Wife: Mechthild of Magdeburg, Marguerite Porete, and Meister Eckhart*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1995, s. 53.

²⁷ Rosemary Ruether, *Goddesses and the Divine Feminine: A Western Religious History*, University of California Press California, 2006, s. 177-178.

²⁸ Hadewijch, *Hadewijch: The Complete Works*, çev. Mother Columba Hart, Paulist Press, New York, 1980, s. 280.

Benzer erotik dil Magdeburglu Mechtild (ö. 1282), Meister Eckhart (ö. 1328), Jan Hus (ö. 1369) ve John Wycliffe (ö. 1384) gibi teolog ve mistikler tarafından da kullanılmıştır. Mistikler bu okuma yönteminin kaynağının erotik bir üsluba sahip olan Ezgilerin Ezgisi adlı Eski Ahit pasajı olduğunu ve bu yorum tarzının Origenes ve Sahte Dionysius gibi birçok teolog tarafından kullanıldığını ifade etseler de, Kilise bu okuma yönteminin mistikler gibi eğitimsiz kişilerce yorumlanmasına karşı gelmiştir.²⁹ Her ne kadar mistikler bu metinleri literal olarak anlamayı, bunun bir metafor olduğunu dile getirirler de kilise bu yöntemin tehlikelerinin farkındaydı. Nitekim Paris piskoposu Auvergneli William (ö. 1249) coşku ve aşkla yorumlanan bu metinlerin şeytani olabileceğini ifade etmiş, 14. yüzyılda da teologlar, mistiklerin vecd haliyle ifade ettikleri bu erotik yorumların bireysel bir yorum veya Tanrı vergisi bir hediye olup olmayacağını bilenebileceğini savunarak bu okuma yönteminin problemlili olduğunu belirtmişlerdir.³⁰

Mistiklerin heretiklik sınırına geçmesindeki diğer bir etken Tanrıyla aracısız birlik düşüncesi ve artık bu birliğe ulaşan kişinin ibadet ve sakramentler gibi uygulamalardan daha öte bir seviye olan Tanrı sevgisine ulaştıkları iddiasıdır. Özellikle Beguinelerin yaşam tarzları kadar antinomializme benzer bu düşüncelere sahip olması heretik suçlaması için başka bir sebep olmuştur. Çünkü antinomializm mistik aydınlanmaya erişen kişinin artık günahsız hale geleceğini ve Tanrı'nın lütfuna daha fazla mazhar olarak mükemmelliğe ulaşabileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla bu duruma ulaştıktan sonra, oruç tutmanın, duaların ve kilisenin tüm emirlerinin mükemmelliğe erişmiş bir ruh için geçerli olmadığı inancıyla Beguinelerin yaşantıları ve düşünceleri arasında benzerlikler kurulmuştur.³¹

2.3. Yerel Dilleri Kullanma ve Rahip Sınıfı Dışındakilere Vaaz

Hiristiyanlığın erken dönemlerinde Grekçe, Orta Çağ'da ise Latince hem akademik teoloji dili hem de dua ve pratiklerin uygulanmasında geçerli dillerdir. Orta Çağ'da din dili olarak Latincenin kullanılması uzunca bir süre Latinceyi elitlerin dili yapmıştır. Öyle ki 1200'lü yıllara kadar okuma yazma bilmenin sadece Latince bilme ile tanımlanması ve el yazmalarını okuma yazma ve çoğaltma işinin Latinceyle yapılması bu dilin toplum üzerinden etkisini artmıştır. Öyle ki okuma yazma bilmeyenlere verilen *illitteratus* kelimesinin eş anlamlısı olarak *rusticus* (köylü) ve *idiota* (cahil) kelimesinin kullanılması bu durumu açığa çıkarmaktadır.³² Ancak Orta Çağ'ın başlarından itibaren gün yüzüne çıkan Okkitan (Occitan), eski Almanca (High German), eski İngilizce, Anglo-Sakson (Old English/Anglo-Saxon) ve eski Fransızca (Old French) gibi yerel diller kutsal diller olarak kabul edilen Grekçe ve Latincenin yerini almaya başlamıştır. Latincenin aksine yerel diller, birer konuşma dili olarak yazara ayrıcalık vermiş, bu dillerde öncelikle şiir, destan, müstehcen hikâye ve aşk romanları gibi eserler ortaya çıkmıştır.³³ Seküler alanda ortaya çıkan bu eserlerden sonra zamanla yerel diller Hiristiyanların dinsel metinleri ve vaazlar için de kullanılmaya başlamıştır. Her ne kadar yerel dilde bir eser vermese de kitaplarında eski Almanca kelimeler kullanan Bingenli Hildegard (ö. 1179) ile başlayan bu gelenek 13. ve 14. yüzyılda Hadewijch'in Felemenkçe, Magdeburglu Mechtild'in Almanca, Marguerite Porete'nin Fransızca ve

Norwichli Julian'ın İngilizce yazdığı eserlerle devam etmiştir. Yine İtalyanca vaaz veren ama eserlerini Latince'ye çeviren Folignolu Angela³⁴ (1248-1310), ilk İngilizce otobiyografi yazar Margery Kempe³⁵ (1373-1438) gibi isimler dikkat çekicidir. Ayrıca hem Latince hem de yerel dilleri bilen Meister Eckhart'ın Latince yazdığı eserlerde herhangi bir soruşturma uğramamışken Almanca vaazları hususunda mahkeme edilmesi kayda değerdir.³⁶ Eckhart'ın bu vaazlarının laik sınıf ve kadınlara hitap etmesi ayrı bir eleştirisi konusu olmuştur.³⁷ Ayrıca Kilise tarafından daha sonra azize ve kilise doktoru unvanı almasına rağmen Avıvalı Teresa'nın İspanyolca yayımladığı eserler ve yerel dillerde mistik metinlerin basımına ilişkin *Engellenmiş Kitaplar Listesi* (Index of Prohibited Books) kararıyla yasaklanmıştır.³⁸

Bu örneklerde görüldüğü üzere yerel dilleri kullanmada problem yaşayanların daha çok kadın mistikler olduğunu söylemek mümkündür. Bir taraftan Hz. İsa'nın yanındaki kadınların dindarlıklarıyla övülmesi, diğer taraftan dindarlıklarını göstermek için kendi dillerinde ibadet, dua ve vaaz vermek isteyen kadınların engellenmesi kadınlara çizilen sınırlara ilişkin bir yaklaşım belirsizliğini ortaya çıkarmıştır. Kilise otoriteleri kadınların rahibe olarak dinî hayata girmeleri konusunda bile hala mutabakat sağlamamışken bir de onların yerel dillerde dua etmeleri ve vaaz verme hakkı talep etmeleriyle karşılaşmıştır. Ayrıca kadın mistiklerin artık rahip olmayı ve Latinceyi bilmeyi sadece birer araç olarak kabul etmeleri ve gerçekte Tanrı sevgisine ulaşmanın ve onunla bir olmanın tüm araçlarından daha yüce bir hedef olduğunu savunmaları kadın mistiklerin heretik olarak görülme tehlikesini artmıştır. Bunun örneklerinden birisi, eserini Fransızca yazan ve soyluluk veya Latince bilmek gibi araçlardan ziyade Tanrı'da kaybolmanın gerçek amaç olduğunu savunan Beguine hareketi temsilinden Marguerite Porete'dir. Her ne kadar hangi nedenden dolayı öldürüldüğü tam olarak bilinmez de bu görüşlerinin heretik suçlamasına delil olarak kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca Beguine hareketinin kurucusu olarak kabul edilen Lambert Le Bègue'nin 1175 yılında *Havarilerin İşleri* ve *Aziz Agnes'in Hayatı* adlı eserleri hareketin üyeleri için Fransızca bir şiire çevirmesi onun heretiklikle suçlanmasına zemin hazırlamıştır.³⁹ Nitekim Beguineler, İkinci Lyon Konsili'ne (1274) ulaşan üç şikayet belgesinde disiplinsiz yaşamak, rahiplerin hakkı olan asketik yaşam tarzını yanlış bir şekilde gasp etmek ve kutsal yazıları yerel dilde tercüme etmek ve halka açık olarak okumakla suçlanmışlardır. Fransisken yazar Tournailli Guibert (ö. 1284) konsilde Beguineleri, kutsal metinleri tercüme etmeleri ve Fransızca Kitab-ı Mukaddes'i Paris'te dükkanlardan bile alınabilecek hale getirmelerinden dolayı şikayet etmiştir. Guibert, kutsal metnin heretikler tarafından yanlışlarla dolu şekilde çoğaltılmaması ve Tanrı kelamının yerel dillerle değer kaybetmemesi için bütün Beguine kitaplarının ve tercümelerinin yok edilmesini konsile tavsiye etmiştir.⁴⁰ Sonuçta daha önce toplanan Dördüncü Lateran Konsili'nin (1215) almış olduğu yeni tarikatlara yönelik yasak pekiştirilmiş ve bu konsilden sonra kurulan ve havarilerin onayını hak etmeyen dilenci yaşam biçimleri yasaklanmış, yayıldıkları sürece onları bastırma

²⁹ Pangle, "Christian Mysticism as a Threat to Papal Traditions", s. 1.

³⁰ Dyan Elliott, "Raptus/Rapture", *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood- Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 197.

³¹ Hornbeck, "Heresy", s. 92.

³² Frohlich, "Authority", s. 226.

³³ Frohlich, "Authority", s. 226.

³⁴ Angela of Foligno, *Complete Works*, çev. Paul Lachance, Paulist Press, New York, 1993, s. 20.

³⁵ "The Oxford Companion to English Literature", *Autobiography*, (Ed. Dinah Birch), Oxford University Press, 2009, Oxford, s. 83. Ancak bu otobiyografinin Kempe tarafından yazılıp yazılmadığı hususu tartışmalıdır.

bk. Diana Watt, "Margery Kempe", *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms*, (Ed. Margaretta Jolly), Routledge, London, 2001, c.1, s. 524.

³⁶ Frohlich, "Authority", s. 232.

³⁷ Hollywood, *The Soul as Virgin Wife*, s. 94.

³⁸ Hornbeck, "Heresy", s. 99.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Walter Simons, "Staining the Speech of Things Divine": The Uses of Literacy in Medieval Beguine Communities", *The Voice of Silence: Women's Literacy in a Men's Church*, (Ed. Thérèse de Hemptinne-Maria Eugenia Góngora), Brepols, Turnhout, 2004, s. 85-110.

⁴⁰ Frohlich, "Authority", s. 230.

kararı alınmış, dolayısıyla Beguineler'e karşı heretik avı başlatılmıştır.⁴¹

Mistikler kendi dillerinde eser yazarken Latincenin zor gramer yapısından ziyade kendi dillerinin vermiş olduğu kolaylıktan yararlanmışlardır.⁴² Yine Hildegard gibi Latince eser yazmak zorunda kaldığı için bir yardımcı bulmak veya ikinci bir dile tercüme ederken düşüncelerini tam olarak aktaramama durumunda kalmadıklarından daha rahat hareket etmişlerdir. Yerel diller mistikler için kolaylık sağlamasına rağmen, kilise otoritesi yerel dillerin dini otoriteyi sarsacağı düşüncesindedir. Çünkü ibadeti yönetme ve vaaz verme gibi kilise görevlerini elinde bulunduran rahip sınıfının egemenliğine karşı, yerel dillerin yaygınlaşması bir alan kaybetme olarak anlaşılmıştır. Yerel dilde eser yazma başı başına bir heretik belirtisi olmasa da Latincenin egemen olduğu Orta Çağ'da farklı bir dille vaaz vermek ya da eser yazmak ister istemez bir şüphe doğurmaktaydı. Bu hem din dili olan Latinceye bir başkaldırı anlamı olarak görülmüş, hem de yerel dille yapılan öğretilerin takip edilmesi, değerlendirmesi ve soruşturulmasında zorluklar meydana getirmiştir. Ayrıca yerel dildeki metinlerin Latince tercümelemedeki yanlışlar veya ifadeleri tam aktaramama sorunu bu dillerde eser yazan mistiklerin şüphelerle karşılaşmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan dilin, bir ulus için bağımsızlık simgesi olması dolayısıyla Kilise'nin egemenliği altında kalan bir halkın evrensel dil olan Latince yerine yerel dilleri kullanılıyor olması yeni bir milliyetçi hareket olarak devrimci bir tercih olarak görülmüştür.⁴³ Her ne kadar ulusalcı görüşlerin etkin olması ve Kilise'den kopma düşüncesinin Rönesans döneminde daha fazla öne çıktığı bilirse yerel dillerin etkinliğinin artmasının bu şekilde anlaşılabileceğini söylemek mümkündür.

Bununla birlikte bazı eserlerde yerel dillerin kullanmasına izin verilmesi dikkat çekmektedir. Çünkü bu eserlerin kilise tarafından ortodoksi sınıfına dâhil kişiler tarafından yazıldığı bilinmektedir. 1200'ü yıllarda Clairvauxlu Bernard'ın *Sermones super Cantica Cantorum/ Sermons on the Song of Songs* (Ezgilerin Ezgisi Hakkında Vaaz) ve Aziz Thierryli William'ın (1085-1148) *Epistola ad fratres de Monte-Dei* (Monte-Dei'nin Kardeşlerine Mektubu) veya daha sonraki ismiyle *Golden Epistle* (Altın Mektup) adlı eserlerin Fransızca tercümelemlerinin yaygınlaşması bu duruma örnektir. Barbara Newman (d. 1953), yerel dillerle yazılan eserlere örnek olarak 1420'li yıllarda anonim olarak yazılan Latince *De Imitatione Christi* (İsa'ya benzemek) adlı çalışmayı saymaktadır. Her ne kadar sonraları Thomas Kempis'e atfedilmiş olsa da eserin aslında New Devout adlı bir yazara nispet edildiğini ifade eden Newman, 750 civarında el yazması ve binlerce edisyonuyla eserin 1500 yılından önce yaygınlaştığını ve 1700'ü yıllarda kadar Felemenkçe, Almanca, Ermenice, Japonca ve Neoklasik Fransızcaya tercüme edildiğini ifade etmektedir.⁴⁴ Bu durum bize Kilise'nin Hristiyanlığın yayılması ve toplum üzerindeki etkisi ve saygınlığının yayılması amacıyla hareket ettiğini ve yerel dillerin ancak ortodoksi grubuna dâhil yazarlarca kullanımına izin verdiğini göstermektedir. Yine de yerel dillerde yazılan eserler Rönesans'a kadar gözlem altında tutulmuştur. Dolayısıyla Orta Çağ'ın başlarındaki Latince egemenliğinin 16. yüzyıla kadar baskın olduğunu fakat yerel dillerin etkinliğinin kilisenin baskına rağmen arttığını söylemek mümkündür.

2.4. Cinsiyet

Pavlus'un (MS 64/67) "kadınlar kilisede sessiz durmaları"⁴⁵ tavsiyesi ve Tertullian, Augustinus ve Thomas Aquinas gibi teologların kadınların kilise hiyerarşisinde olmaması gerektiği yönündeki uyarıları özellikle Orta Çağ'da kadınların Hıristiyan kilise örgütlerinden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. 11. yüzyılda Gregoryen reformuyla da erkek rahipler sınıfının kilise hiyerarşisinde öne çıkması ve kadınların kutsama, vaaz, günah itirafı gibi kilise görevlerinden uzaklaştırılması, kadınların mistik yaşama daha fazla rağbet etmesine neden olmuştur. Böylece kilise hiyerarşisinde görev alamayan kadınlar manastırlarda yaşamaya ve buralarda idari görevler üstlenmeye yönelmişlerdir.

Özellikle 12. yüzyılda kadın mistiklerin toplum nazarında daha çok öne çıktıkları söylenebilir.⁴⁶ Her ne kadar evharist ayini ve toplu ibadetleri bir rahip olmadan yönetemeseler de hem manastır işlerinde aldıkları vazifeler hem de magistra adı verilen öğretmenlik gibi görevler, kadınları mistik hayatta daha görünür kılmıştır. Manastırların aynı zamanda bir eğitim yeri olması dolayısıyla kadınların Avrupa'da üniversitelerin kurulmasına kadar toplumsal alanda aktifliklerinin mistisizm sayesinde mümkün olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Orta Çağ'da kadınların tamamen ezildiği yönündeki radikal feminist teorilere veya indirgemeci söylemlerin genelleyici tezlerine temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Orta Çağ'da kadınlar kadar erkeklerin de belli sınırlara bağımlı olduklarını kabul ederek ve kadınların vizyonları ve eserlerinin yazılma sürecinde erkek yardımcıların katkılarına göz önüne alarak ve nihayetinde erkekler ve kadınların toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki adaletsizliklere karşı mücadele etmek için iş birliği yaptığını kabul ederek meseleye yaklaşmak daha objektif bir bakış açısı sağlayacaktır.⁴⁷ Bu bakış açısı elbette ki kadınların mistik hayatta zorluklar yaşadığı gerçeğini yadsımak anlamına gelmemektedir. Öncelikle kadın mistikler, erkek din adamlarının karşılaşmadığı otorite sorunuyla mücadele etmişler, erotik bir dil kullanmakla dikkat çekmişler ve dinî sahada görünürlüklerini vizyonlar, vedd ve stigmata gibi karizmatik işaretlerle sağlayabilmişlerdir.⁴⁸ Mistik kadınların kendi bedenlerinin ve kişiliklerinin zayıf ve kırılğan olduğunu o yüzden Tanrı'nın kendilerine ancak vizyonlarla hitap ettiğini belirtmeleri dikkat çekicidir. Örneğin Hildegard kendisi için *homo simplex* (basit insan), *paupercula mulier* (küçük zayıf kadın) ve *indocta mulier* (kültürsüz kadın) tabirlerini kullanarak geleneğin kadına çizdiği hatlarda kalmaya çalışmıştır.⁴⁹ Bu durum kadın mistiklerin her ne kadar açığa dile getirmeseler de rahipler gibi dini otoriteye sahip olmadıkları için dindar bir hayatı sadece mistik bir yaşamda bulabildiklerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bununla beraber zamanla sayıları artan kadın manastırları veya çifte manastırlardaki kadın mistiklerin başrahibe olarak siyasi ve dinî alanda taraftar toplaması ve otorite kazanmaları kilisenin sınırlamasını beraberinde getirmiştir. Yukarıdaki başlıkta ifade edildiği gibi yerel dilleri kullanma, vaaz verme ve vizyonlar konusunda kadın mistiklerin daha sıkı takip edildikleri söylenebilir. Ayrıca Norwichli Julian (ö. 1416) ve Margery Kempe (1373-1438) gibi mistikler kendileri ilahi bir görevle vasıflandırılmaları veya Kestep gibi kendisinin Hz. İsa tarafından gönderilen bir öğretmen olduğunu iddia ederek aslında kilise görevlilerine mahsus vazifelere

⁴¹ Norman P. Tanner, *Decrees of the Ecumenical Councils*, Georgetown University Press, Washington, 1990, c.1, s. 326.

⁴² Walter Haug, *Vernacular Literary Theory in the Middle Ages: The German Tradition, 800-1300, in Its European Context*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, s. 32.

⁴³ Konuyla ilgili farklı tartışmalar için bk. Johanna Svensson, "Exploring the Borderlands", *Dynamics of Neo-Latin and the Vernacular: Language and Poetics, Translation and Transfer*, (Ed. Tom Deneire), Brill, Leiden, Boston, 2014, s. 102.

⁴⁴ Frohlich, "Authority", s. 236.

⁴⁵ *Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit : Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, İstanbul, 1. Kolesililer'e Mektup, 14:34.

⁴⁶ Weber Alison, "Gender", *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood- Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 316.

⁴⁷ Alison, "Gender", s. 316.

⁴⁸ Alison, "Gender", 317.

⁴⁹ Halil Temiztürk, *Bir Mistik Rahibe: Bingenli Hildegard* (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2019), 143-144.

talip olduğunu dile getirmesi otorite paylamışındaki gerilimini artırmıştır.⁵⁰

Ayrıca mistik kadınların eserlerinde erotik dil kullanımı ve birçok metaforun cinsellik çağrıştırması da problem teşkil etmiştir. Bu erotik dil, mistik kadınlar tarafından kendi seslerini duyurmak için dikkat çekici bir yöntem olarak kabul görmüştür. Mistik kadınlar bu yorum biçiminin erken dönemden itibaren yaygın bir alegorik okuma olduğu gerekçesiyle tehlikeli görmemişlerdir. Hz. İsa ile mistik evlilik yaptıkları için bekâr kaldıkları kabul edilen mistik kadınlar, öte yandan baştan çıkarıcı doğaya sahip oldukları gerekçesiyle her an günaha teşvik etme potansiyelleriyle gözlem altında tutulmuşlardır. Örneğin Viyana Konsili'ndeki *Ad nostrum* kararıyla Beguinelerin kimseye itaat sözü vermedikleri, onaylanmış herhangi bir kurala tabi olmadıkları, özel kıyafetler giymelerine ve kendilerini dine adanmalarına rağmen, aslında hiç dindar olmadıkları hatta şehvete yol açan özel çekicilikleriyle birçok basit insanı tuzağa düşürdükleri, dolayısıyla onların ve diğer kadınların artık bu yaşam tarzını hiçbir şekilde izlememeleri, aksi takdirde aforoz edilebilecekleri ilan edilmiştir.⁵¹

2.5. Aristokratik ve Seküler Korumadan Muaf Olma

Mistiklerin heretik olarak görülme ihtimalini azaltan bir diğer husus ise, mistiklerin aile bağları, aristokrasiye yakınlıkları ve kendilerini himaye eden laik sınıfla ilişkileridir. Dolayısıyla Orta Çağ'da mistiklerin tamamen dünyadan feragat eden ve manastırda yaşayan münzeviler olduğunu düşünmemek gerekir. Birçok kadın mistiğin ailesi tarafından manastıra drahome (çeyiz) ile verilmesi ve dönemin koşulları düşünüldüğünde bunun yüklü meblağlar olması manastıra giren kadınların sosyo-ekonomik durumunu göstermektedir. Her ne kadar aralarında dullar, bekarlar ve fakir ailelerden gelenler olsa da onların farklı manastırlarda kaldığı ve sayıca daha az olduklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla mistik kadınların eğer arkalarında güçlü aile bağları veya kilise otoritesi varsa, soruşturma, takibat ve cezalar hususunda daha avantajlı olduklarını söylenebilir. Örneğin Hildegard, dönemin hükümdarı I. Friedrich (1112-1190) ile iyi ilişkiler kurmuş, Clairvauxlu Bernard tarafından vizyonları onaylanan bir mistik olarak bazı muhalif görüşlerine rağmen korunmuş, manastır kurma sürecinde soylu ailesinden destek görmüş ve kendisine verilen cezaların kaldırılması için seküler bağlantılarını kullanmıştır. Yine Magdeburglu Mechthild (1207-1282), Faenzalı Umilta (1226-1310) ve Sienalı Catherine (1347-1380) gibi kadın mistikler güçlü aristokratik bağlantılarını hem politik görevlere müdahale etmekte hem de mistik hayatlarındaki otoriteyi güçlendirmekte kullanmışlardır. Ayrıca Mechthild ve Eckhart'a göre politik ve dinî olarak kendini koruyacak zümrelerden mahrum olan Porete'nin öldürülmesinde bu himayeden mahrum olma durumu gözden kaçırılmamalıdır.⁵²

2.6. Tarihsel Dönemin Koşulları

Mistiklerin, heretik görülmesindeki bir diğer sebebin de Kilise'nin korku duyduğu heretiklerle aynı dönemde yaşamaları olduğu söylenebilir. Çünkü bir mistik, heretiklik endişelerinin arttığı bir zamanda ve bölgede yaşıyorsa veya acımasız dinî liderlerin otoritesine tabiyse, bir heretik olarak muamele görme olasılığı daha yüksektir.⁵³ Araştırmacılar Hıristiyan mistisizminin Orta Çağ'da

farklı dönemler geçirdiğini teyit etmektedirler. Örneğin Pangle, Orta Çağ Avrupa'sında iki ana dönem olduğunu belirtmektedir. Pangle'ye göre ilk dönem olan 12. yüzyılda, laik dindarların teoloji eğitimine tâbi olmadan kişisel olarak tecrübe ettikleri mistik deneyimlerle, mistisizmi canlandırdığını, ancak 14. yüzyıldan itibaren, papalığın bu laik hareketleri kontrol altına alma ve hatta ortadan kaldırma girişimleriyle başlayan ikinci dönemde mistisizmin hoşgörüsüzlük ve baskıya maruz kaldığını belirtmektedir.⁵⁴ Bu bakımdan 12-14 yüzyıllar arasında mistiklerin toplum üzerinde karizmatik güçleriyle etkili olduklarını, fakat 15. yüzyıldan itibaren bu durumun değiştiğini söylemek mümkündür. Çünkü 15. yüzyıla gelindiğinde, yeni sosyolojik ve dinî baskılar mistiklerin toplumsal etkisinin azalmasına neden olmuştur. Aşırı nüfus, iklimdeki değişiklikler ve Büyük Bölünme'nin (1378-1417) halk nezdindeki gerilimi büyütme ve cadılar hakkında artan söylentiler ve heretikler hakkında üretilen komplolar derin bir endişeye dönüşmüştür.⁵⁵

Mistiklerin tarihsel süreçte heretik görülme durumunu değiştiren bir diğer husus da halka vaaz verme iznidir. Zira Pavlus tarafından çizilen kadınların öğretme yasağı Tertullianus ve Augustinus gibi kilise babaları tarafından uzun bir süre devam ettirilmiştir. Ancak 10. yüzyıldan itibaren kadınların dinî hayatta daha fazla görünür olmalarının bir sonucu olarak kadınlara kısmî vaaz verme hakkı tanınmıştır.⁵⁶ Dolayısıyla bu dönemde yaşayan Hildegard gibi mistikler kadınlara verilen bu kısmi vaaz izninden yararlanmışlardır. Çünkü bu dönemde halkın dindarlığına katkıda buldukları ve heretiklere karşı bu vaazlarla halkı bilinçlendirdikleri düşünülmüştür. Ancak 1230 yılından sonraki süreçte Thomas Aquinas gibi düşünürlerin ilahi mesaja muhatap olsa bile kadınların zorunlu haller dışında vaftiz yapmaması⁵⁷ ve halka açık vaaz vermemesi gerektiği düşüncesi, mistik kadınların tekrar manastırlara kapanmasına neden olmuştur.⁵⁸ Dolayısıyla mistik kadınların 10 ve 12. yüzyılda vaaz verme konusunda kısmi bir izin hakkına sahip olsalar da genel olarak sınırlandırıldıklarını söylemek mümkündür.

Ayrıca kadın mistiklerin Orta Çağ'da Kilise'ye faydaları olmaları açısından himaye edildiği ve ancak daha sonraki süreçte itibar kaybına uğradığı söylenebilir. Jo Ann McNamara gibi tarihçiler 11. yüzyılda mistik kadınlar ve din adamları arasındaki başarılı iş birlikleri olduğunu ve din adamlarının kadınları heretiklere karşı yararlı müttetikler olarak gördüğünü fakat, 15. yüzyılda, Fransız ilahiyatçı Jean Gerson (1363-1429) gibi din adamları tarafından da bu gücün itibarsızlaştırılmaya başlandığını altını çizmektedir.⁵⁹ Dolayısıyla kadınların dindarlıklarıyla etki güçleri arasındaki ilişkinin tarihsel olarak belirli koşullara bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Mistikler Orta Çağ'ın belirli dönemlerinde, Kilise tarafından heretik kabul edilen hareketlerle çağdaş oldukları için sıkıntılar yaşamışlardır. Örneğin Kilise reformu yapma yanlısı olan John Wyclif (ö. 1384) ve onun takipçileri olarak ortaya çıkan *Lollardlar* ve 14. yüzyılda Hollanda'da, İsa Mesih'e basit bir hayatla bağlı olduklarını vaaz eden Gerard Groote tarafından kurulan *Ortak Yaşam Kardeşleri* (The Brethren of the Common Life) gibi heretik sayılan hareketlerle aynı dönemde yaşamak mistikler için daha zor koşullar oluşturmuştur. Nitekim Papa IX. Bonifas (ö.1404) Ortak Yaşam Kardeşleri gibi toplulukları aşağılamak için onların Beghardlar ve

⁵⁰ Ruth Shklar, "Cobham's Daughter: The Book of Margery Kempe and the Power of Heterodox Thinking", *Modern Language Quarterly*, 1995, s. 278-279.

⁵¹ Tanner, *Decrees of the Ecumenical Councils*, c. 1, s. 374.

⁵² Hornbeck, "Heresy", s. 95.

⁵³ Hornbeck, "Heresy", s. 91.

⁵⁴ Pangle, "Christian Mysticism as a Threat to Papal Traditions", s. 1.

⁵⁵ Frohlich, "Authority", s. 312.

⁵⁶ Özlem Genç, "Orta Çağ Avrupasında Kadın", *Orta Çağ'da Kadın*, (Ed. Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s. 265.

⁵⁷ Muhammet Tarakçı, *St. Thomas Aquinas*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 205.

⁵⁸ Halil Temiztürk, "Kilise, Mistisizm ve Feodalite Perspektifinden Orta Çağlı Bir Hıristiyan Mistik: Bingenli Hildegard", *Amasya İlahiyat Dergisi*, 2019, s. 390-391.

⁵⁹ Jo Ann McNamara, "The Need to Give: Suffering and Female Sanctity in the Middle Ages", *Images of Sainthood in Medieval Europe*, (Ed. Renate Blumenfeld-Kosinski - Tímea Szell), Cornell University Press, Ithaca, 1991, s. 199-221.

Lollardlar gibi olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Özellikle 13. ve 14. yüzyılda bu sıfatların eş anlamlı kabul edilmesi söz konusu problemi teyit etmektedir.

Sonuç

Dinler tarihinde birçok örneği görüldüğü üzere muteber din anlayışını temsil ettiğini düşünen ve çoğunluğu elinde bulunduran kurumsal din otoriteler kendilerini ortodoksi olarak tanımlamış ve dinî inançların koruyucu olduğu söylemiyle kendilerinden farklı olan hareketlere karşı mesafeli bir tavır takınmışlardır. Dinî yaşam, siyasî idare ve geleneksel din anlayışı üzerinde güvende kalmayı ifade eden ortodoksi hareketler, bu güveni tehdit ettiği düşüncesiyle diğer din anlayışlarına mesafeli olmuşlardır. Heresi olarak adlandırılıp gözlem altında tutulması gerektiğine inanılan bu hareketler kimi zaman kontrol altında tutulmuş, kimi zamansa tarih sahnesinden silinmişlerdir. Hıristiyanlık tarihinde ortodoksi ve heresi arasındaki çatışmaya ilişkin birçok örnek bulmak mümkündür. Siyasî iktidarların koruyuculuğu altında hareket eden dinî yapıların ortodoksiyi daha sıkı muhafaza etme gayesi düşünüldüğünde, Hıristiyanlığın da Roma İmparatorluğu'nun desteğini alması sonrası ortodoksi ve heresi arasındaki ayrımı daha önem verdiğini söyleyebiliriz. Özellikle Orta Çağ'da kilise kurumu, kendisini merkeze alan bir ortodoksi sınırı belirlemiş ve kutsal metinlerin yorumu, İsa anlayışı (kristoloji) ve farklı dinî yaşam modelleri uygulama gibi nedenlerle kiliseden farklı din anlayışları benimseyen gruplar takibata alınmış ve bu hareketlerin bazı temsilcileri öldürülmüştür.

Takibata alınan bir diğer zümre de mistiklerdir. Erken dönemden itibaren toplumsal hayatta dinamik bir etki gücüne sahip mistikler, Kilise tarafından heresi veya ortodoksi tarafında olma potansiyeline sahip olmalarıyla temkinli yaklaşılması gereken bir başka zümre olarak kabul edilmişlerdir. Her ne kadar Hz. İsa sonrasında bir halk hareketi olarak yayılan, erken dönemde azizler, şehitler (marty) ve manastır temelli asketik yaşamla mistik bir yapıya bürünmesiyle Hıristiyanlık, mistisizme yakın dursa da, özellikle Orta Çağ'da kilise ve mistikler arasında otorite mücadelesinin baş gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde Beghard, Beguinelar, Katharlar, Valdensiyenler ve Özgür Ruh Hareketi üyeleri ile Marguerite Porete ve Meister Eckhart gibi mistiklerin kilise tarafından heretiklikle suçlanması ve mahkum edilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Çalışmada ortaya konduğu üzere mistiklerin Orta Çağ'da heretik görülme durumlarının çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bir mistik için Kilise otoritesini sorgulama, Latince yerine yerel dilleri kullanılma veya aristokrat zümreden bir destek görememe gibi nedenlerin heretik görülme sebepleri olduğunu ifade edebiliriz. Kilise'nin dünyevi gücüne karşın Hıristiyan mistiklerin Hz. İsa dönemindeki sadeliğe ve *vita apostolica* denilen havarilerin dönemindeki yaşama dönme arzusu ve onların sadece din adamlarına hitap etmekle kalmayıp, kadınlar, dullar, münzeviler ve diğer laik kesim için olumlu rol modeller olarak benimsenmesi mistikleri daha görünür kılmıştır. Bütün bunların üzerine mistiklerin, kutsal metni mistik-erotik bir temelde yorumlamaları, vizyonları ve bazı dinî uygulamalarda kiliseden bağımsız hareket etmeleri gibi nedenler eklenince Katolik Kilisesi ve mistikler arasındaki çatışma kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca kadın mistiklerle kilisenin Katharlar ve Valdensiyenler gibi gruplarla mücadele ettiği şansız bir dönemde yaşayan mistiklere ilişkin algının da daha olumsuz olduğunu

söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle bir mistiğin yanlış zamanda ve mekânda yaşaması, yanlış bir yerel dili kullanması, yanlış bir gruba benzemesi ve en önemlisi Kilise gibi bir güce karşı yanlış bir otorite mücadelesine girmesi onları heretik olmanın kıyasına itmiştir. Sayılan bütün bu nedenlerin merkezinde Kilise'nin kendi otoritesini paylaşma ve egemenliğinin zarar görme ihtimalinin olduğunu söyleyebiliriz. Diğer heretiklik maddelerinin bu esas sebebe bağlı olduğu görülmektedir. Çünkü Kitab-ı Mukaddes'in mistik yorumları, vaaz hakkı, yerel dilde eser yazma gibi heretiklik sebepleri aslında Kilise kurumunun dinî alanda otoriteyi tek elden yürütme hedefine aykırı kabul edilmiştir.

Bununla beraber kırsal kesimin dinî yaşantısını organize eden, etkili vaazlarıyla Hıristiyan inancını yayan ve kilise kurumunun dışladığı kadınlara dinî bir alan açan mistiklerin Kilise tarafından bir çırpıda göz ardı edilecek gruplar olarak görülmediğini ifade etmeliyiz. Çünkü bazı kadın mistiklere vaaz izni verilmesi veya mistiklerin heretiklerle mücadele ve Haçlı Seferleri gibi hareketlere destek vermeleri onların kolların için yeterli sebep teşkil etmiştir. Nihayetinde Kilise, dinî alanda otorite mücadelesine giriştiği mistikleri tamamen dışlama yoluna gitmemiş, onları diğer heretiklere karşı mücadelede yardımcı kuvvet olarak öne sürerek pragmatik bir orta yol benimsemiştir.

⁶⁰ Hornbeck, "Heresy", s. 95.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Kadir; "İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları", *Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)*, İznik Belediyesi, İznik, 2005.
- Alison, Weber; "Gender", *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood- Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012. ss. 315-328,
- Baş, Bilal; "Monoteist bir Hıristiyanlık yorumu: Aryüschülük Mezhebi", *Divan, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2000, ss. 167-200.
- Batuk, Cengiz; *Assisili Francis ve Hıristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Bauer, Walter; *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, (Ed. Robert A. Kraft- Gerhard Krodel), Sigler Press, Mifflintown, 1996.
- Billier, Peter; *The Waldenses, 1170-1530, Between a Religious Order and a Church*, Aldershot, Ashgate/Variorum, 2001.
- Cohn-Sherbok, Dan - Cohn-Sherbok Lavinia; *Jewish & Christian Mysticism, An Introduction*, Continuum Publishing Company, New York, 1994.
- Colver, Randy; *Heroes and Heretics in the Early Church*, Colver Publishing, Fairburne, 2009.
- Cosman, Madeleine Pelter - Jones, Linda Gale; *Handbook to Life in the Medieval World*, I. cilt, Infobase Publishing, New York, 2009.
- Çift, Salih - Takyetin Karakaya (Ed.), *Tarihten Günümüze Süfi-Siyaset İlişkileri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2020.
- Daye, Necmeddin-i; *Süfi Diliyle Siyaset*, çev. Kasım b. Mahmud Karahisari, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010.
- Eckhart, Meister; *Meister Eckhart, Teacher and Preacher*, (Ed. Bernard McGinn), Paulist Press, New York, 1st edition, 1986.
- Edwards, M. J; *Catholicity and Heresy in the Early Church*, Ashgate, Farnham, 2009.
- Elliott, Dyan; "Raptus/Rapture", *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood - Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, ss. 189-200.
- Ellwood, Robert S. - Gregory D. Alles (Ed.); *The Encyclopedia of World Religions*, Facts on File, Revised edition, New York, 2006.
- Ewing, Greville; *A Greek and English Lexicon, Originally a Scripture Lexicon; and Now Adapted to the Greek Classics; with a Greek Grammar Prefixed.*, J. Duncan, 1827.
- Flinn, Frank; *Encyclopedia of Catholicism*, Facts On File, New York, 2007.
- Foligno, Angela of; *Complete Works*, çev. Paul Lachance, Paulist Press, New York, 1993.
- Frohlich, Mary; "Authority", *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood - Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, ss. 305-315.
- Genç, Özlem; "Orta Çağ Avrupasında Kadın", *Orta Çağ'da Kadın*, (Ed. Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011.
- Grübel, Nils; "Heresy", *The Brill Dictionary of Religion*, Brill, Leiden&Boston, 2006, c.1, ss. 845-847.
- Gündüz, Şinasi; "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 2012, ss. 1-19.
- Gündüz, Şinasi; *Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık*, Etüt Yayınları, Samsun, 2002.
- Hadewijch; *Hadewijch: The Complete Works*, çev. Mother Columba Hart, Paulist Press, New York, Revised edition., 1980.
- Harrington, Joel F; *Dangerous Mystic: Meister Eckhart's Path to the God Within*, Penguin, New York, 2018.
- Hartog, Paul A; *Orthodoxy and Heresy in Early Christian Contexts: Reconsidering the Bauer Thesis*, Wipf and Stock Publishers, 2015.
- Haug, Walter; *Vernacular Literary Theory in the Middle Ages: The German Tradition, 800-1300, in Its European Context*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Henderson, John B; *The Construction of Orthodoxy and Heresy: Neo-Confucian, Islamic, Jewish, and Early Christian Patterns*, State University of New York Press, New York, 1998.
- Hollywood, Amy M; *The Soul as Virgin Wife: Mechthild of Magdeburg, Marguerite Porete, and Meister Eckhart*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1995.
- Hornbeck, J. Patrick; "Heresy". *The Wiley-Blackwell Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Julia A. Lamm). Wiley-Blackwell, West Sussex, 2013, ss. 89-103.
- Howells, Edward; "Early Modern Reformations". *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, (Ed. Amy Hollywood - Patricia Z. Beckman), Cambridge University Press, Cambridge, 2012. ss. 114-137.

- Işık, Halim; "Katharlar: Balkan Kökenli, Avrupa Ortaçağında Katoliklerce Yakılarak Öldürülen Heretik Hıristiyan Dini Hareket Üzerine Bir İnceleme", *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2019), 279-321.
- Jr, Barclay M. Newman; *Greek-English Dictionary of the New Testament, Revised Edition*, German Bible Society, Stuttgart, 2010.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit : Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.
- Lambert, Malcolm; *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation*, Forgotten Books, Oxford, UK ; Malden, MA, 2002.
- Lerner, Robert E; *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*, University of California Press, Berkeley, 1972.
- Lüdemann, Gerd; *Heretics: The Other Side of Early Christianity*, Westminster John Knox Press, Louisville, 1996.
- Martin, Sean; *The Cathars*, Pocket Essentials, Harpenden, 2005.
- McGinn, Bernard (Ed.), *Meister Eckhart and the Beguine Mystics: Hadewijch of Brabant, Mechthild of Magdeburg, and Marguerite Porete*, Continuum, New York, 1997.
- McGinn, Bernard; *The Mystical Thought of Meister Eckhart: The Man from Whom God Hid Nothing*, Herder & Herder, New York, 2003.
- McNamara, Jo Ann; "The Need to Give: Suffering and Female Sanctity in the Middle Ages", *Images of Sainthood in Medieval Europe*, (Ed. Renate Blumenfeld-Kosinski - Tímea Szell), Cornell University Press, Ithaca, 1991.
- Newman, John Henry; *The Arians of the Fourth Century*, CreateSpace Independent Publishing Platform, Carolina, 2017.
- Öztürk, Özkan; *Siyaset ve Tasavvuf: Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015.
- Pangle, Hayley; "Christian Mysticism as a Threat to Papal Traditions", *Grand Valley Journal of History*, 2012, ss. 1-7.
- Porete, Marguerite; *The Mirror of Simple Souls*, çev. Robert E. Lerner, Paulist Press, New York, 1993.
- Ruether, Rosemary; *Goddesses and the Divine Feminine: A Western Religious History*, University of California Press, California, 2006.
- Scholem, Gershom, "Mysticism and Society". *Diogenes*, 1967, ss. 1-24.
- Shedd, William Greenough Thayer; *Orthodoxy and Heterodoxy: A Miscellany*, Charles Scribner, New York, 1893.
- Shklar, Ruth; "Cobham's Daughter: The Book of Margery Kempe and the Power of Heterodox Thinking", *Modern Language Quarterly*, 1995, ss. 277-304.
- Simons, Walter; "Staining the Speech of Things Divine": The Uses of Literacy in Medieval Beguine Communities", *The Voice of Silence: Women's Literacy in a Men's Church*, (Ed. Thérèse de Hemptinne - María Eugenia Góngora), Brepols, Turnhout, 2004. ss. 85-110.
- Simons, Walter; *Cities of Ladies: Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2010.
- Svensson, Johanna; "Exploring the Borderlands", *Dynamics of Neo-Latin and the Vernacular: Language and Poetics, Translation and Transfer*, (Ed. Tom Deneire), Brill, Leiden; Boston, 2014, ss. 86-108.
- Tanner, Norman P; *Decrees of the Ecumenical Councils*, Georgetown University Press, Washington, 1990.
- Tarakçı, Muhammet; *St. Thomas Aquinas*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Temiztürk, Halil; *Hıristiyan Mistisizmine Giriş*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2021.
- "The Oxford Companion to English Literature", *Autobiography*, (Ed. Dinah Birch), Oxford University, Oxford, Press, 2009.
- Uzunoğlu, Feyza; Ortaçağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak "Katharlar", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Visconti, Joseph; *The Waldensian Way to God*, Xulon Press, Maitland, 2003.
- Watt, Diana; "Margery Kempe", *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms*, (Ed. Margaretta Jolly), Routledge, London, 2001, c. 1, ss. 523-524.

EXTENDED ABSTRACT

Sects, congregations and traditions have emerged that have distinct understandings in terms of interpretation, worship, and other practices within many religions in history. These groups, who are accepted as the fundamental representatives of religious traditions, are generally the majority, and hold political, economic, and academic power, have intellectually and actively struggled against different religious understandings. Referred to as "orthodoxy" and located in the center of institutional religions, these groups have occasionally reacted violently against people and actions they thought threatened the authentic/institutional religious life. Ultimately, orthodoxy, which represents the authority, and the heretic movements, which represents the opposing wing, have taken the lead in turning religions into elements of conflict.

An example of this conflict emerged between institutional Christianity and Christian mysticism, especially in the Middle Ages. It can be stated that at the root of this conflict lied the period of change and transformation Christianity went through through power of the state. Having spread into various geographies through Paul the Apostle's missionary travels, Christianity had endured a number of oppressions by the Roman state, Jews, and other pagans in the early period. After this period during which it continued as a secret civil movement, the church institution gained strength when the Roman state accepted Christianity as the official religion in 381 AD. This time, the church oppressed the groups it saw as opposition and having been believed to prevent church authority or adopting different religious understanding, these groups were seen as heretics. This oppression was directed against the Gnostics, the Waldensians, the Bogomils, the Cathars, and finally the reformist Protestants. Another religious group affected by these accusations of being a heretic were the Christian mystics.

Present study investigates the relationship between the Christian mysticism and the Catholic church in order to exemplify how the conflict between the orthodoxy and heresy manifests itself in mystic traditions. The study discusses which tools were used by the church in order to test Christian mysticism's line of orthodoxy and which factors were effective in whether Christian mystics crossed this line or not. First, the concepts of orthodoxy and heresy were discusses, then, Christian mystics who were labelled as heretics in the Middle Ages were listed, and ultimately, religious and sociological arguments about which reasons were put forward by the Church in declaring the Christian mystics as heretics were discussed.

No academic research has been conducted on the subject in our country. Although there are some studies on the Christian mysticism and studies that cover orthodoxy, heresy, and the Church politics, no study specifically focuses on heresy discussions between the Christian mystics and the Church. Therefore, this study is both expected to fill this gap in the field of history of religions, and also be beneficial for researchers studying the Church, politics, authority, and heresy. There are also limitations of this research. As this paper containing multi-faceted themes such as the Church, authority, mysticism, and the gender paradigm had to be contained within certain limitations, both subject-based and historical boundaries were established. Thus, the concept of the Church in this study refers to the Roman Catholic Church, and all heretics except the mystics are excluded. Also, the period between the 11th and 15th centuries, which is considered the brightest period of Christian mysticism, were examined since the entirety of the Christian mysticism that started with early period mystics such as Paul the Apostle and Origen would exceed the volume of this study. For there are more examples in this period on the conflict between the Christian mystics and the religious understanding of the Catholic Church.

The reasons the mystics were seen as heretics in the Middle Ages may be said to be multidimensional. A mystic to live in the wrong time and place, use a wrong local language, resemble a wrong group, and most importantly enter the wrong authority struggle against the Church pushed them to the brink of being heretics. The mystical interpretation of the Bible, using an erotic language, and not being supported by the aristocracy were also among the reasons why mystics were considered heretics. Furthermore, female mystics' comments that were critical of the traditional understanding of religion, their visions and use of erotic language caused them to be considered as heretics even more than men. The main reason behind the Church's struggle with all heretics was the fact that it did not wish to share its authority and wanted to protect its sovereignty. All other reasons asserted in the article in relation to heresy seem to be related to this main reason. For the causes of heresy such as mystical interpretations of the Bible, the right to preach, and writing works in vernaculars are actually part of the Church's goal in running the authority in the religious arena single-handedly. The Church did not choose to outcast the heretics with whom it struggled for authority entirely, but saw them as an auxiliary force against other heretics and supported them as they contributed to the piety of the people living in the countryside. Effective sermons of some female mystics, and their support on mystics' struggle with the heretics or the Crusades had become sufficient reasons for the Church to protect them. However, whenever the mystics were accused of establishing their own authority or adopting a religious understanding critical of the norms of the Church, they were brought into line by the Church. Thus, it may be argued that the Church utilized the mystics with a utilitarian understanding.